

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ
– ОД ЈЕДНАКИХ ПРАВА ДО ЈЕДНАКИХ
МОГУЋНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CXC

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 45

COMMITTEE FOR NATIONAL MINORITIES AND HUMAN RIGHTS STUDIES

GENDER EQUALITY
– FROM EQUAL RIGHTS TOWARDS
EQUAL OPPORTUNITIES

PROCEEDINGS OF THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON SEPTEMBER 27, 2019

Accepted for publication at the 2th Session of the Department of Social Sciences, held on February 18, 2020, after being reviewed by Academicians *Tibor Várady*, corresponding member *Alpar Lošonc*, Professors *Vukašin Pavlović*, *Rade Veljanovski*, *Miodrag Jovanović*, *Irena Pejić*, *Fuada Stanković*, *Marija Draškić*, *Slađana Jovanović*, *Aleksandra Izgarjan*, *Zoran Lutovac*, PhD, *Ljubica Đorđević*, PhD and *Sanja Čopić*, PhD

Editors

Academician TIBOR VÁRADY
MARIJANA PAJVANČIĆ, PhD

BELGRADE 2020

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига СХС

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 45

ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА И ЉУДСКИХ ПРАВА

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ
– ОД ЈЕДНАКИХ ПРАВА ДО ЈЕДНАКИХ
МОГУЋНОСТИ

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА

ОДРЖАНОГ 27. СЕПТЕМБРА 2019.

Примљено на II скупу Одељења друштвених наука, 18. фебруара 2020. године, на основу рецензија академика *Тибора Варадија*, дописног члана *Алџара Лошонца*, професора *Вукашина Павловића*, *Радеића Вељановској*, *Миодрага Јовановића*, *Ирене Пејић*, *Фуаде Сџанковић*, *Марије Драшкић*, *Слађане Јовановић*, *Александра Изјарјан*, др *Зорана Лушовца*, др *Љубице Ђорђевић* и др *Сање Ђојић*

Уредници

академик ТИБОР ВАРАДИ

проф. др МАРИЈАНА ПАЈВАНЧИЋ

БЕОГРАД 2020

Издаје
Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

Лектура
Младенка Савичић

Коректура
Рајка Павловић

Технички уредник
Никола Сивановић

Штампа
ЈП Службени гласник

ISBN 978-86-7025-870-9

Тираж 300 примерака

САДРЖАЈ

Предговор – Маријана Пајванчић 9

УВОДНА СЕСИЈА

Маријана Хјусон, *Родни режими на полујериферији:
социолошка перспектива* 13

Marina Hugshon, *Gender Regimes at the Semiperiphery:
Sociological Perspective* 28

Адриана Захаријевић, Катарина Лончаревић, *Род и идеологија:
о њобуни против једнакости* 29

Adriana Zaharijević, Katarina Lončarević, *Gender and Ideology:
On an Insurrection against Equality* 44

ПРАВО НА РАВНОПРАВНОСТ И ЈЕДНАКЕ МОГУЋНОСТИ

Маријана Пајванчић, Боса М. Ненадић, Горан Марковић,
*Конституционализација права на равнојравности
и једнаке могућности* 47

Marijana Rajvančić, Bosa M. Nenadić, Goran Marković,
*Constitutionalization of the Right to Equality and Equal
Opportunities* 65

Зорица Мршевић, *Вишеструка и интерсекционална
дискриминација* 67

Zorica Mršević, *Multiple and intersectional discrimination* 83

Невена Петрушић, Танасије Маринковић, <i>Заштитна права на родну равноправност</i>	85
Nevena Petrušić, Tanasije Marinković, <i>Protection of the Right to Gender Equality</i>	102
Лилијана Чичкарић, Зорана Антонијевић, <i>Изазови и препреке</i> <i>у уредњавању институција и јавних политика у Србији</i>	105
Lilijana Čičkarić, Zorana Antonijević, <i>Challenges and Obstacles</i> <i>to the Gendering of Serbian Institutions and Public Policies</i>	119
Гордана Ковачек Станић, <i>Репродуктивна аутономија</i> <i>жене као људско право</i>	121
Gordana Kovaček Stanić, <i>Reproductive Freedom of the Woman</i> <i>as a Human Right</i>	134
КРШЕЊЕ ПРАВА НА РАВНОПРАВНОСТ	
КАО ОСНОВНОГ ЉУДСКОГ ПРАВА	
Тања Игњатовић, <i>Насилје против жена као кршење основних права</i> <i>– између стандарда и стварности</i>	139
Tanja Ignjatović, <i>Violence Against Women as a Violation</i> <i>of Fundamental Rights – Between Standards and Reality</i>	156
Слободанка Константиновић Вилић, Наталија Жунић, Вида Вилић, <i>Фемцид, друштво и право</i>	157
Slobodanka Konstatinović Vilić, Natalija Žunić, Vida Vilić, <i>Femicide, Society and Law</i>	171
Дубравка Валић Недељковић, <i>Родна небалансираност</i> <i>субјеката/извора информација у новинарским објавама</i> <i>у водећим информативним медијима у Србији</i>	173
Dubravka Valić Nedeljković, <i>Gender Imbalance of Subjects/Sources</i> <i>of Information in Journalistic Coverage in Major Informative</i> <i>Media in Serbia</i>	184
ПРАВО НА РАВНОПРАВНОСТ – ОБРАЗОВАЊЕ, ЕКОНОМИЈА	
Татјана Ђурић Кузмановић, Мирјана Докмановић, Ана Пајванчић Цизел, <i>Економски положај жена</i> <i>– родне неједнакости и једнаке могућности</i>	187
Tatjana Đurić Kuzmanović, Mirjana Dokmanović, Ana Pajvančić Cizelj, <i>Economic Position of Women – Gender Inequalities</i> <i>and Equal Opportunities</i>	197

Марија Бабовић, <i>Родне неједнакости на тржишту рада у Србији: стање и политике</i>	199
Marija Babović, <i>Gender Inequalities on the Labour Market in Serbia: the Situation and Policies</i>	214
Горана Ђорић, Драгица Вујадиновић, <i>Образовање за родну равноправност у Србији</i>	215
Gorana Đorić, Dragica Vujadinović, <i>Education for Gender Equality in Serbia</i>	231

ПРЕДГОВОР

Тематска конференција „Родна равноправност – од једнаких права до једнаких могућности“, одржана на иницијативу и у организацији Одбора за проучавање националних мањина и људских права, а под покровитељством САНУ, посвећена је проблематици посебно значајној за људска права не само локално већ и глобално. Две су битне специфичности права на родну равноправност.

Једна специфичност и заједнички именитељ који карактерише положај жена, њихова људска права и реалне могућности да и у пракси уживају нормативно гарантована људска права јесте чињеница да оне чине већину становништва на планети, а да је та већина фактички у положају мањине. Родна равноправност на специфичан начин обједињује обе области које чине садржај рада Одбора за проучавање националних мањина и људских права јер сведочи о реалности у којој већина ужива људска права само уз примену политика и инструмената (начело једнаких могућности и посебне мере) који обезбеђују могућност коришћења људских права мањина.

Друга специфичност је мултисекторска природа родне равноправности која налаже и мултидисциплинарни приступ овој теми. Стога је рад конференције и садржај реферата конципиран тако да обухвата родну димензију у различитим областима друштвеног живота. У складу са таквим приступом, референти и референткиње анализирају родне аспекте у различитим областима у којима се одвија њихов научни и истраживачки рад. Области на које се концентришу садржаји реферата чине четири тематске целине: род и развој – социјални контекст и теоријски приступ, право на равноправност и једнаке могућности, кршење права на равноправност као основног људског права и право на равноправност у економији и образовању.

Теоријски приступ фокусира се на родне режиме на полупериферији који се анализирају из социолошке перспективе и идеолошке контексте у којима се критички разматра приступ родној равноправности у различитим геополитичким контекстима, упозорава на опасност да се она инструментализује као политичко оруђе у борби против демократије, постигнуте једнакости и освојених слобода.

Разматрања посвећена праву на равноправност полова и једнаким могућностима акцентују принципе који постављају уставни оквир за нормативни, институционални и социјални контекст релевантан за (не)могућност остваривања права на равноправност као основног људског права; критички приступ родно заснованој дискриминацији (интерсекционална и вишеструка дискриминација); ефикасност и доступност заштите од родно засноване дискриминације на националном нивоу и на међународном плану; родне асиметрије у расподели моћи које произлазе из структуралних одлика друштва и анализирају се на институционалној равни и јавним политикама; слободно одлучивање о рађању деце као основно људско право и положај жене као титулара овог права.

Кршење права на родну равноправност као основног људског права је тема у оквиру које је пажња усмерена на насиље против жена које се сагледава из перспективе стандарда постављених у међународним уговорима и праксе у Србији, на истраживања фемцида као најекстремнијег кршења женских права и радикализованог вида насиља према женама чији су узроци структуралне природе као и на истраживања родног дисбаланса у медијским садржајима.

Родна равноправност у економији, на тржишту рада и у образовању као део структуралних глобализацијских процеса у постсоцијалистичком и постконфликтном друштву и родне економске неједнакости, анализирају се са акцентом на родни јаз у сфери рада (неједнако учешће жена на тржишту рада, родни јаз у запослености и зарадама, родна сегрегација у занимањима и секторима економије, мање шансе жена да заузму руководеће положаје, неједнако оптерећење и вредновање неплаћеног рада и др.), уз посебну пажњу посвећену образовању које се сагледава из родног угла и из перспективе интегрисања родне компоненте у научне и наставне дисциплине, на различитим нивоима образовања и начине на које је то могуће учинити.

Маријана Пајванчић

РОД И ИДЕОЛОГИЈА: О ПОБУНИ ПРОТИВ ЈЕДНАКОСТИ

АДРИАНА ЗАХАРИЈЕВИЋ*, КАТАРИНА ЛОНЧАРЕВИЋ**

А п с т р а к т. – Последњих година род и питања родне равноправности се у различитим геополитичким контекстима, па и у Србији, користе као политичко оруђе у борби против демократије, постигнуте једнакости и освојених слобода. Род функционише као „симболички лепак“ који у себи спаја различита друштвена незадовољства, те се родна равноправност у конзервативним и, све чешће, популистичким круговима одређује као оно што води уништењу породице, нације и државе. Циљ излагања је да покаже како се јавни наратив против такозване родне идеологије лако може претворити у позив на укидање стечених слобода, постигнуте једнакости и равноправности, и одвећ крхке демократије. Настојаћемо да укажемо на сличности у национално различитим приступима овом питању, и да покажемо да тренд који се издаје као битно национални има суштински транснационални карактер. У тексту ћемо мапирати кључна места за разумевање борбе против такозване родне идеологије.

Кључне речи: род, родна идеологија, породица, нација, вредности, једнакост, контрапокрети

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ И ЈЕДНАКЕ МОГУЋНОСТИ – ИДЕОЛОШКИ КОНТЕКСТ

Када смо биле обавештене о замисли конференције *Родна равноправности: од једнаких њрава до једнаких моћућности* и месту нашег излагања на њој, реч „идеологија“ деловала нам је упитно. Да се одмах уклони простор за неспоразуме, јасно је да историја коришћења овог појма није једнозначна, нити је она једнозначно негативна, ма колико то било уврежено у свакодневној употреби. Такође, феминизам се доиста одређује и као идеолошка позиција (примера ради, на предмету „Политичке идеологије“ на трећој години додипломских студија смера за политикологију, и на првој години додипломских

---

* Институт за филозофију и друштвену теорију Универзитета у Београду, и-мејл: zaharijevic@instifdt.bg.ac.rs

** Факултет политичких наука Универзитета у Београду, и-мејл: katarina.loncarevic@fpn.bg.ac.rs

студија новинарства и социјалног рада и социјалне политике Факултета политичких наука, али и у неким релевантним настојањима да се објасни шта феминизам или борба за једнаке могућности и родну равноправност заправо јесу). Међутим, збивања на која овим текстом желимо да скренемо пажњу, позивају нас да ову реч узимамо с опрезом. Тај опрез ће нам такође помоћи да разумемо с каквим се изазовима сусрећу родна равноправност и родне студије широм света данас.

Појам рода се све чешће сусреће у синтагми „родна идеологија“. Род се неколико деценија уназад налазио у запећима и на маргинама академских истраживачких подухвата: у многим деловима света, укључујући и Србију (Духачек 2019; Јарић 2019; Лончаревић 2018; Лукић 2018), улагао се значајан труд да поље родних студија уопште уђе у редовне наставне програме и да се призна као легитиман предмет изучавања. На сличан начин, родна равноправност, односно широко поље примене разноврсних политика које треба да ојачају једнаке могућности, наилазила је на амбивалентну реакцију државе или локалних управа, и често се пробијала неформалним путевима и уз добру вољу благонаклоних појединки и, ређе, појединаца (Антонијевић 2018; Антонијевић 2016). Међутим, у последњих неколико година род се на необичан начин отргао од феминистичке теорије и практичних политика којима су се доскора бавили готово искључиво посвећеници. Род се дефинише као претња по друштво – налик тројанском коњу који се потура да би подрио или разорио друштвене норме и стандарде.

У ономе што следи, настојаћемо да укажемо на то ко то дефинише род, шта једна таква дефиниција подразумева, каквом се политиком она руководи и какви би могли бити њени ефекти. Наша је теза да преобличење рода у родну идеологију није нипошто пуко академска ствар која би се могла, на пример, свести на расправу о конструктивизму и есенцијализму; такође, овде није реч о напетости између „традиције“ и „напретка“, оличеној, рецимо, у старом спору између религије и науке. Тврдимо да се род заправо појављује као централна фигура нове конзервативне политике која је специфична управо за прилике у којима данас живимо – доба постдемократије, постистине, неједнаке расподеле светског богатства и моћи, замашних учинака глобализације и секуритизације.

ШЕСТ ПРЕТПОСТАВКИ АНТИРОДНЕ ИДЕОЛОГИЈЕ

Одређивање рода као родне идеологије почива на неколико важних претпоставки. Прво, премда је веза с црквом неспорна (и то посебно с римокатоличком црквом која је у неколико значајних докумената профилисала своје темељно неслагање с концепцијом коју дефинише као родну идеологију [Fassin 2016; Bracke and Paternotte 2016]), антиродни дискурс није ни првенствено религијског карактера, нити је у битном смислу римокатолички. Друго, иако

се антиродни дискурс обликује као специфично национална ствар, где род представља претњу по пољске, француске, српске, бразилске вредности (пошто угрожава пољску децу, француске жене, српски морал и бразилску нацију), ова позиција није национална већ има изразито транснационални карактер. Треће, премда се овај етос повезује с религиозношћу, његово ширење у јавној сфери пре свега омогућавају конзервативне интелектуалне елите чији речник није пастирски, нити је нужно повезан с „хришћанском антропологијом“ (Congregation for Catholic Education 2019, 17–19). У том се смислу четврта претпоставка односи управо на оптужбу за ненаучност (Антонић 2011; Schulze-Eisentraut und Ulfing 2019), пошто се род не проглашава политички штетном идејом или идејом која је у колизији с хришћанским вредностима, већ му се укида научна заснованост и релевантност, на темељу чега се, као идеологија, осуђује и протерује из образовања или законских докумената. Пето, поред тога што се представља као ненаучан, идеолошки (дакле, политички) конструкт, род се по правилу представља и као увоз, нешто што нам је страно, за нас и нама непознато и непотребно, у колизији с оним што ми јесмо или што јесу „наше“ битне вредности (Захаријевић 2018). Најзад, шесто, тиме што увозимо вредности – а вредности се по истом калупу увозе у подсахарској Африци, Латинској Америци и широм Источне Европе – пристајемо на колонизацију другим средствима (Graff and Korolczuk 2017), само се сада колонизација не спроводи пушкама и поткупљивањем староседелаца, већ родном идеологијом.

Антиродни дискурс – иако се сам представља као научан, супротно ненаучној идеолошкој конструкцији – ретко збиља црпи своју снагу из наука. Његова мета нису закукуљене дистинкције којима теорије рода уистину обилују, већ настојања да се покаже да је имплементација политика родне равноправности (у шта спада заштита од родно заснованог насиља, сексуално образовање, питање репродуктивног здравља, сексуалних и репродуктивних права) једнака друштвеном инжињерингу који долази као намет, као форма принудног преобликовања крхких и угрожених националних вредности (пољске теоретичарке Агњешка Граф [Agnieszka Graff] и Елзбијета Королчук [Elżbieta Korolczuk] тај антиколонијални страх сликовито представљају као „еболу из Брисела“ [Graff and Korolczuk 2018]). Људска или специфично женска права на тај начин постају увоз са запада (у афричким земљама [Каома 2016]), северноамерички наставак колонизације Јужне Америке, или бирократски намет ЕУ који се представља као европска вредност никад довољно европским државама на источним ободима Европе (Bolzendahl and Gracheva 2018).

„Увоз са Запада“ је ознака која има посебно запажену улогу и у постсоцијетским и генерално постсоцијалистичким државама које су пролазиле кроз искуство транзиције у капитализам и либералну демократију (Novhannisyap 2019; Шнырова 2018). У овим земљама су људска права, слобода говора, толеранција и прихватање другости и различитости – корпус демократских вредности које је требало интегрисати у дотад недемократска друштва – често функционисала као брана изразито националистичким политикама. Родна

равноправност се тако постављала као интегрални део демократије, и по себи је представљала вредност напредних друштава ка којима се стреми – иако је упитно да ли су та друштва пре деведесетих година збиља гајила и подстицала родну равноправност, посебно у институционалној равни. Такође, још је упитније да ли су социјалистичка друштва заостајала у родној равноправности у односу на „Запад“. Отуда не чуди што у постсоцијалистичким друштвима постоји извесна „идеолошка збрка“ када треба лоцирати родну идеологију, па се она истовремено представља и као западни увоз и као заостатак из омражених комунистичких режима.

Ако се на Западу данас одиграва извешан облик побуне „обичног човека“, оног заборављеног Џона Смита чија су права постала „мање важна“ пред навалом разних мањинских групација које захтевају признање, разни незападни „Смитови“ се на то још додатно буне јер би они без интервенција са стране, каква је рецимо наметнута родна идеологија, сасвим добро и домаћински бринули о будућности своје нације. Ако се западни Џон Смит осећа закинуто од својих мањина, његове незападне верзије осећају двоструку закинутост – и од сопствених (а, по претпоставци, од Запада створених) мањина, и од самог Запада који му диктира како да води своју кућу. У источноевропском или постсоцијалистичком контексту неконзистентна смеша која је у основи антиродног дискурса постаје још сложенија, пошто постоји и трећи перципирани слој закинутости: нежељени или прокажени комунизам који је са собом донео и обезвређивање националних вредности, и удар на патријархалну, „нашу“ породицу, и – у великом броју држава – власт из једног центра моћи који није био „наш“. Отуда се у овом делу света женска права, родна равноправност и једнаке могућности истовремено предочавају као врхунац индивидуализма, то јест оног најгорег што је донела западна демократија, и као наставак „тоталитарне политике“ која представља само иначицу реалсоцијализма.¹

У средишту антиродног дискурса, без обзира на географске координате, увек је породица – као стуб нације и као темељ њеног живота у будућности. Уместо себичних појединаца какве генерише либерална и особито неолиберална демократија, а за које је парадигматична постала високообразована

¹ Пример за идеолошку збрку нуди навод којим се завршава чланак „Абортус је легализовано убство“, објављен недавно у *Полицији*: „Либерално законодавство о побачају је једно од најмонструознијих наслеђа комунизма и време је да почнемо да о томе озбиљно разговарамо“ (Ђурковић 2019). Таква врста идеолошке збрке чита се лако из чланака домаћих конзервативних интелектуалаца које и даље не краси јединствен идејни фронт. Поједини показују изразито дивљење према Доналду Трампу (Donald Trump), други се угледају на ауторитарне руске методе решавања институционалних питања, а неки пак призивају Руску православну цркву као узориту за тумачење српских вредности (о преводима текстова руских црквених лица и ставовима који се тим преводима уводе као меродавни, видети Живковић 2019). Понеки препознају проблем у заоставштини комунизма, неки пак у (нео)либералним вредностима „коректног говора“. Иако имају политички кореспондентну партију која свој програм темељи на породичним вредностима, домаћи интелектуалци се ретко афилирају са Српским покретом Двери.

жена, тражи се повратак мужу и жени, односно родним улогама које, по претпоставци, онемогућавају појаву таквих нових парадигми. Увек је реч о повратку у нека митска времена која су уважавала поредак (да је реч о митском времену показује чињеница да је сасвим нејасно који је то идеални историјски тренутак у који бисмо желели да се вратимо, будући да породица никада не постоји мимо других друштвених и политичких околности), и тај повратак по правилу не имплицира одсуство капитализма који је неколико векова уназад био средишњи генератор себичности. Номинална борба за породицу и опстајање друштвене неједнакости нипошто не искључују једно друго – управо је супротно, што потврђују и трамповска Америка и путиновска Русија.

Надаље, борба за породицу често представља само друго име за промовисање националних вредности. Никада, наиме, није важна свака породица, већ само наша породица, она која представља стуб наших вредности, наше традиције, и која је такоређи једини штит против намета који разарају друштвено и политичко ткиво нације (што такође искључује важност многих „не-наших“, односно националномањинских породица на *нашем* простору, као и увек заборављаних и невидљивих једнородитељских породица у којима су у највећем броју случајева једине родитељке жене). Нама ова поставка није нипошто непозната: реч је о конзервативној политици с примесама национализма која је на овим просторима деведесетих година имала разорне последице (о томе како је национализам користио породицу на нашем простору, видети Дрезгић 2010). Па ипак, постоји нешто што је за овај став сасвим специфично и припада данашњем времену. Данашња конзервативна политика се обликује у супротности како према великим идеологијама, тако и према неолибералним политикама које осиромашују „обичног човека“, „просечног“ Кенијца, Грка, Чилеанца или Мађара, који није добио ништа ни од глобализације, ни од бирократских елита које одлучују о његовом животу (Von Redecker 2016). За разлику од старијих модела конзервативне политике, данашња се превасходно обликује као одговор и контраудар на освојене просторе слободе „мањинских“ група. Само је тако могуће објаснити појаву да се феминизам или родна идеологија проглашавају новим облицима тоталитаризма.

Отуда тврдимо да је савремени популизам поникао на тлу рецесије прогресивних политика људских права и развргавања друштвеног уговора који је почивао на њиховом спровођењу. Уместо људских права која су се одвећ често претварала у права (најразличитијих) мањина, демократија 21. века захтева да се поново чује глас већине, „обичних људи“, оних који одражавају дух и етос сопствене нације, па, ако је неопходно, и науштрб мањинских гласова – *без обзира на то које ће друштвено уређење бити владајуће*. Антиродни дискурс – јер, реч је о највећој „мањини“, женама – тако представља, како је то дефинисала Андреа Пето (Andrea Petó), „симболички лепак“ који различите аспекте – безбедносне, идеолошке, економске, културне – држи на једном месту и даје им унутрашње значење (Petó 2015; Grzebalska, Kováts and Petó 2017; Petó 2018).

КО СТОЈИ ИЗА АНТИРОДНЕ ИДЕОЛОГИЈЕ?

Пред крај друге деценије 21. века, род – а тим се појмом обухватају збиља разноврсне праксе, знања и институције – постаје, дакле, један од најперфиднијих непријатеља „обичног човека“. Род, преобраћен у родну идеологију, разара породицу, нацију, па и саму државу. У појединим земљама, каква је Бразил, та је претња недвосмислено именована на највишем државном нивоу, будући да је једно од предизборних обећања садашњег председника ове земље, Жаира Болсонара (Jair Bolsonaro), било укидање родне идеологије на свим нивоима школовања.² У многим европским државама, „родна пошаст“ спада у идеолошке алате десничарских партија које имају све значајнију заступљеност у националним парламентима. Размотримо неколико примера. Недавно формирана влада у Грчкој је током прве недеље на власти у једном даху опозвала право азиланата, избеглица и имиграната на приступ јавном здравству, поништила је планирану реформу секуларизације грчке државе и додала „Породичне политике“ у име постојеће владине агенције за родну равноправност (Tsimitakis 2019). Vox, странка која је у последњем сазиву постала трећа најбројнија партија у шпанском парламенту, у новембру текуће године одбила је да потпише заједничку декларацију којом се осуђује насиље над женама (Guardian 2019). Ова одлука је сасвим у духу декларативног става према породици, односно укидању свих закона који проистичу из „родне перспективе“, које потражују „субвенционисане радикалне феминисткиње“ (мера 70).³ Alternative für Deutschland, највећа опозициона странка у Немачкој данас, у свом манифесту оптужује имплементацију пројеката уродњавања (који се директно доводе у везу с промоцијом индивидуалности, као да једно следи из другог) за поткопавање институције породице.⁴ Италијанска владајућа Лига не прикрива властиту изравну подршку антиродним политикама. У марту 2019. године у Верони је одржан један од највећих и до сада најзначајнијих

² Штавише, бразилски председник је и на самој инаугурацији поменуо борбу против родне идеологије, као облик уједињења бразилског народа, поштовања породице и јудеохришћанске традиције (која дакако, као већинска, испушта многобројне староседелачке традиције ове земље): „Vamos unir o povo, valorizar a família, respeitar as religiões e nossa tradição judaico-cristã, combater a ideologia de gênero, conservando nossos valores. O Brasil voltará a ser um país livre de amarras ideológicas“ (Posse de Jair Bolsonaro 2019).

³ Да је реч о цитату, покажује следећи навод из *Манифеста* ове странке: „Derogación de todas las leyes que desde la llamada ‘perspectiva de género’ generan desigualdad y discordia social, facilitan la malversación de dineropúblico, adoctrinan a los menores e imponen un pensamiento único a través de severas sanciones administrativas y un subvencionado apoyo mediático. En su lugar, promulgar una ley de violencia intrafamiliar que proteja por iguala ancianos, hombres, mujeres y niños. Supresión de organismos feministas radicales subvencionados, persecución efectiva de denuncias falsas“ (Vox España).

⁴ „...die Umsetzung des Gender-Mainstreaming-Projekts und die generelle Betonung der Individualität untergraben die Familie als wertgebende gesellschaftliche Grundeneheit“ (*Das Grundgesetzprogramm der Alternative für Deutschland*, 80).

догађаја у организацији америчког невладиног удружења Конгрес породица, која је по тринаести пут окупила представнике политичке деснице (председнике, премијере и министре у владама), конзервативну академију, европску аристократију и представнике разних цркава. Поред Матеа Салвинија (Matteo Salvini), Италију су на догађају представљали и градоначелник Вероне, гувернер области Венето и два министра у актуелној италијанској влади, што је имало посебног значаја пред изборе за Европски парламент у мају исте године када је формиран снажан популистички блок, предвођен Салвинијем и Марин ле Пен (Marine le Pen).⁵

Из овог штурог приказа актуелних политичких прилика очигледно је да су антиродне политике присутне у националним скупштинама и Европском парламенту, и такође је јасно да су те тенденције сасвим новог датума. Међутим, нешто је морало претходити оваквим политичким уобличењима. Феминистичке теоретичарке концептуализују антиродне политике и кампање на различите начине. Неке од њих, углавном социолошкиње и политиколошкиње, предлажу да се антиродне кампање испитају као очигледно транснационални контрапокрети (Derichs 2014; Fadaee 2014), а да њихово коришћење родне идеологије треба разумети као истакнуту контрастратегију феминистичким и LGBTQ друштвеним покретима (Korolczuk 2015; Corredor 2019). Теорија контрапокрета, како указује Елизабет Коредор (Elizabeth S. Corredor), може да буде добар оквир за испитивање националних, али и наднационалних антиродних покрета и стратегија, јер антиродне активности трансцендирају изоловане и некоординисане примере отпора, и заправо оперишу унутар јасних и координисаних контрапокрета с циљем да се поразе феминистичке и LGBTQ политике (Corredor 2019, 614). Друштвени покрети се обично посматрају у односу на два нужна услова: колективну акцију и заједнички циљ да се дође до друштвене и/или политичке промене. Контрапокрети настају када постојећи друштвени покрети показују успех у својим напорима да утичу на политике или да мењају политику. Пошто је покретач друштвених покрета борба против затеченог стања или *statusa quo*, а циљ им је по правилу да уздрмају постојеће структуре моћи, бранитељи постојећег поретка се често мобилишу да би заштитили системе који подржавају њихову позицију привилегије (*ibid.*, 617–618). То се, како је показано, посебно истиче у новим популистичким уобличењима ове одбране, пошто се привилегована позиција истовремено приказује као угрожена од већег и озбиљнијег непријатеља који само користи друштвене покрете да би постигао неке више и замашније циљеве (отуда није нимало необично што су антиродни дискурси увек на граници с теоријама завере, што негују „антиимперијалистички“ и антиколонизаторски етос, ма где се

⁵ О америчкој организацији Конгрес породица и скупу у Верони, видети званични сајт догађаја (World Congress of Families 2019); о везама ове организације и високих европских званичника, видети истраживачки новинарски текст објављен непосредно пред одржавање конгреса у Верони (Archer and Provost 2019). О десно-популистичком посланичком клубу „Идентитет и демократија“ при Европском парламенту видети Deutsche Welle 2019.

заправо смештало средиште империје – на „Запад“, у Брисел, у Вашингтон, итд.). Ако се феминистички и LGBTQ покрети који су се последњих деценија развијали широм света, додуше неуједначено и с неједнаким успесима, одреде као друштвени покрети, онда се груписање антиродних тенденција, далеко пре но што се испољило кроз конкретне чинове политичких странака, може представити као деловање антагонистичких контрапокрета.

Прати ли се теза Елизабет Коредор, за појаву контрапокрета неопходно је да су испуњена бар четири услова (*ibid.*, 618). Први је сâмо присуство друштвеног покрета који доводи у питање постојеће односе моћи: у контексту који смо досад развијале, ради се наравно о покрету за еманципацију жена и сексуалних мањина који, примера ради, захтева заштиту од родно заснованог насиља, сексуално образовање, сексуална и репродуктивна права (управо су телесна аутономија, телесно здравље и самостална моћ управљања властитом сексуалношћу и репродуктивношћу, више но и један други феминистички захтев, у жижи антиродних дискурса).⁶ Други услов је да привилеговани колективитет перципира да вредности, акције и циљеви друштвеног покрета угрожавају постојеће друштвене привилегије⁷: покрет за еманципацију жена, иако је одувек имао савезнике и међу привилегованим мушкарцима, од својих се зачетака третирао као претња владајућем друштвеном етосу. То је дакако могло добити далеко драматичније размере од тренутка када се јавила воља да се тражене мере и институционализују на државном или међународном нивоу. Ово нас доводи до трећег услова: друштвени покрет мора показати одређене успехе у сфери политике (доношењу неких политичких одлука или закона, итд.), или се мора разумети као да ће постићи сопствене циљеве који воде друштвеној промени. Од деведесетих година 20. века наоვაмо, свакако уз отпоре, овакви успеси су постали осведочени у разним декларацијама и

⁶ Када се усредсређују на питања родне равноправности, и домаћи интелектуалци такође реферирају на ове феминистичке бауке. Слободан Антонић се преваходно бави сексуалним образовањем, Миша Ђурковић абортусом, Зоран Миливојевић односима у породици и такозваним романтичним односима, о чему постоје бројна сведочанства у новинским и онлајн прилозима.

⁷ Александар Фатић те облике угрожавања назива „напредним технологијама доминације“ у које се убрајају феминизам, политичка коректност, насиље над језиком и слободним изражавањем. Ове напредне технологије спроводе се из корпоративних структура – невладиних организација, владиних тела и посредством међународних брокера политичке коректности – и то над „политички некоректним грађанима“ који ће се пре или касније упустити у револуцију: савремена нова револуционарна класа је „изложена тоталитарној доминацији и системској дискриминацији... и фундаментално је економски експлоатисана. Људи којима владајуће идеологије данас укидају моћ аутоматски су економски експлоатисани, пошто као порески обвезници и чланови сопствених заједница они нешто дају друштву, а од тог друштва не добијају признање и уважавање. То даље угрожава њихово људско достојанство и претвара их у модерне пролетере. У ствари, интелектуалци и људи који имају органске вредности у свом животу имају исту историјску улогу која је припадала радницима без средстава за производњу“ (Фатић 2019).

конвенцијама Уједињених нација и других релевантних тела.⁸ Најзад, четврти услов је да противници друштвеног покрета имају политичке савезнике и способност да дођу до средстава за подршку својој контрамобилизацији.⁹

Антиродни контрапокрети настали су, дакле, као директан одговор на феминистичке захтеве да се у међународној политици, институцијама и званичним документима поставе нова разумевања рода, пола и сексуалности. Контрапокрет се појављује онда кад постојећи друштвени покрети показују да имају потенцијал за успех, и то нарочито када је реч о јавним политикама, које могу представљати пут ка стварној друштвеној промени. Зато не чуди што су први координисани родни контрапокрети настали управо на трагу промена које су произвеле конференције Уједињених нација током деведесетих година 20. века (*ibid.*, 619, 622).

Иако су антиродни контрапокрети пре свега усмерени на обуставу институционализације феминистички профилисаних захтева и њихово претварање у законске мере, због чега је било нужно преобраћење покрета у конкретне политичке снаге, ова настојања по правилу прати и удар на теорију. У том смислу, веома важну улогу у антиродним покретима има конзервативна академија којој припада улога како процењивача научности такозване родне теорије (у једнини), тако и узбуњивача јавности. За сада је мало светски признатих имена у антиродној теорији, али је замисливо да их на трагу канадског феномена Џордана Питерсона (Jordan Peterson) буде и више. Међутим, како није реч о изолованим националним приликама већ о транснационалном покрету, један језик и заједничка матрица постоје.

⁸ Не треба да нас изненади чињеница да је Истанбулска конвенција једно од стожерних спорних места које је у жижу разних јавности увело родну идеологију. Иако се о томе далеко више говорило у суседној Хрватској, и код нас је било спорадичних накнадних критичких осврта на конвенцију ратификовану већ 2014. године: „Шта (и да ли) има спорно у одредбама Истанбулске конвенције, чија (не)ратификација је довела до озбиљних криза Влада у неким земљама Европске уније и да ли је јавност Србије довољно упозната са детаљима конвенције, чија имплементација ће сигурно довести до одређених обавеза који проистичу из њене примене, а које се засигурно неће свидети једном делу друштва? Основна замерка критичара Истанбулске конвенције је убацивање ‘на мала врата’ родне идеологије у конвенцију, која би требало да прецизира крајње хуман и неодложан циљ, а то је борба против насиља над женама... Противници ратификације истичу бојазан, да ће се Истанбулском конвенцијом корак по корак, (међународни уговор је правно јачи од националних закона) озакоњити родна теорија, иако она нигде није научно потврђена а намеће се као идеологија, као догма која ће бити обавезна у свим државама“ (Боровић 2018).

⁹ Могуће је да управо у томе треба тражити разлоге због чега у Србији и даље не постоји организован покрет попут оног у Хрватској, „Хрватска за живот“. Такође, политичка ирелевантност странака које програмски заступају породичне вредности, попут Двери (чији је слоган „Покрени се Србине, за живот Србије!“), објашњава због чега њихове везе с моћним америчким Конгресом породица (регионална конференција Светског конгреса породица одржана је на иницијативу Двери у Народној скупштини 2016. године, а Српски покрет Двери учествује као домаћи представник на светским конференцијама ове организације) до сада нису имале значајнијих ефеката у јавности, нити су привлачиле домаће интелектуалце овој политичкој опцији.

Откада су 2011. године француски парламентарци употребили реторику родне идеологије да би се супротставили увођењу приручника који су уважавали разлику између пола и рода, родна теорија се појављује као својеврсни монолит, има тоталитарне тенденције, „опресивнија је и опаснија од марксистичке идеологије“, и води дестабилизацији младих и адолесцената и трајној измени њиховог развоја (Le Bars 2011; Corredor 2019, 613). Антиродне мобилизације у Француској настављају се и наредних година, стимулишући сличне кампање широм Европе. Једна таква кампања одиграла се и у Србији 2017. године, када је услед двонедељних агитација неколицине интелектуалаца из употребе повучен образовни пакет о превенцији различитих облика сексуалног насиља над децом на којем је више година радила једна од најстаријих женских организација цивилног друштва, уз сарадњу са запосленима у школама, експерткињама из међународних организација и Министарством просвете. Пакети су садржавали инструкције за васпитаче, учитеље и наставнике како да приступе различитим проблемима као што су питања сексуалности, жељеног или нежељеног физичког контакта, како да посаветују децу у случају сексуалног или родног насиља, како да идентификују одрасле којима могу да верују, те да спрече или зауставе насиље којем су изложени, а узета су у обзир и питања која су сама деца постављала у разговорима с наставницима. После првог напада на пакет, вероватно и јединог који почива на читању и селективној (малициозној) интерпретацији текста, уследио је низ додатних анализа, објављених пре свега у *Полиџици* („одбране“ пакета у овом листу нису биле добродошле), којима се првобитна сексуализација и патологизација наше деце преточила у директно угрожавање наше породице, и оптужбу да држава по туђем диктату подстиче белу кугу. Страна пропаганда, LGBTQ и родна идеологија појављују се као главни актери ове перфидне акције, а држава се пита да ли ће преузети одговорност за рат против породичних вредности. Тада нови министар просвете признаје да је „Европа“ од нас тражила да уведемо сексуално образовање, и испрва обећава измене у тексту пакета. Само неколико дана касније *Полиџика*, међутим, најављује повлачење образовних пакета и нови тим који ће направити текст у складу с „нашим“ вредностима и „нашим“ потребама (о целом случају подробније у Захаријевић 2018). До данас нови пакети нису доспели до јавности.

Интелектуална обрада питања рода је на различитим меридијанима углавном имала исту путању: најдуже се користила у сврхе анти-LGBTQ реторике, потом је проширена на сексуално образовање, односно децу као посебно угрожену категорију (и нацију која тиме посредно постаје мета напада), да би се последњих година делотворно применила и на самовиктимизацију хетеросексуалних мушкараца која се јавља као последица преобимних права која наједном припадају женама (под ову рубрику спадају питања старатељства над децом, обавезне алиментације и породичног насиља над мушкарцима, прописа који забрањују сексуално узнемиравање и уцењивање на радном месту и универзитету, као и у јавности све заступљенији проблем „инцела“;

односно мушкараца који се налазе у „нежељеном целибату“).¹⁰ Такву путању региструјемо у нашој средини.

УКИДАЊЕ РОДА?

Да ли антиродне мобилизације афицирају особе које су донедавно, како смо тврдили на почетку овог чланка, често биле усамљене посвећенице у развоју политика родне равноправности и студија рода? Одговор на ово питање је транснационално потврдан. Бројни су и веома различити облици угрожавања репутације, професионалне и личне безбедности теоретичарки и теоретичара рода, али су све присутнија и настојања да се онемогуће и обуставе универзитетски програми или реализација програма у пољу јавних политика, било да се ради о појединачним, најчешће изборним, предметима из студија рода, или мастер и докторским програмима на универзитетима широм Европе и код нас.

Слична тенденција се може пратити и када је реч о кључним законима који гарантују родну равноправност. На пример, Закон о родној равноправности већ дуже време постоји у виду нацрта у Републици Србији, па је Комитет Уједињених нација за укидање свих облика дискриминације жена упутио препоруку у марту 2019. године да се што пре доносе закон пошто он представља једну од нужних иако не наравно и довољних алатки у одбрани достигнутих права жена, али и у борби против антиродне идеологије. У не малом броју држава се и даље не ратификује Истанбулска конвенција, односно Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (па се чак проглашава и неуставном, на пример, у Бугарској), и често се као разлог наводи да она промовише родну идеологију.

У последњих неколико година сведоци смо неколицине покушаја да се све ове тенденције размотре и обједине (у том погледу је неопходно поменути пионирски зборник Kuhar and Paternotte 2017). Та су настојања вредна хвале, пошто многи инциденти, попут оних у Јапану, Турској, Русији, Бугарској, Костарики, Словачкој, итд., остају изоловани и незапажени због језичких баријера. То додатно утиче на привид да је реч о специфично локалним или националним феноменима.

Када је реч о области образовања, иако је случај Мађарске и „протеривања“ студија рода свакако најпознатији (Pet6 2018; Zsubori 2018), то нипошто није и једини случај забране или покушаја забране студија рода или образовања у сфери родне равноправности. Одељење за студије рода London School of Economics учинило је стога изразито значајан корак у документовању ових тенденција, поставивши посебну секцију блога *Engenderings* који се бави

¹⁰ Свакако је занимљиво пратити како се овај виктимизујући дискурс шири паралелно с маскулинизацијом ауторитарних режима и поновним рађањем мужевних очева нације, чак и у културама које се традиционално перципирају као изразито патријархалне (в. нпр. Özkazanç 2019, за пример Турске).

транснационалном антиродном политиком. Непосредни поводи за то су били укидање дозволе за програме из студија рода у Мађарској, напади на студије рода као на псеудонауку која угрожава академску строгост и понашање у Немачкој, кампања против истополних бракова у Француској у којој је „родна идеологија“ проглашена оружјем које је уперено против нуклеарне породице, и протести поводом гостовања Џудит Батлер (Judith Butler) у Бразилу (о томе видети и Захаријевић 2019). До данас је на једном месту објављено укупно 23 кратка есеја који испитују, критикују и анализирају свих шест полазних претпоставки за одређивање рода као родне идеологије које смо понудиле. У клими постдемократије, екстремно неравномерне дистрибуције светског богатства и моћи, изразито ослабљених великих политичких идеологија и галопирајуће друштвене неједнакости, уз све снажније груписање нових ултрадесно-популистичких странака, нажалост се може предвидети само умножавање оваквих докумената.

Документовање и анализе примера антиродне политике показују да се не ради само о локалном и/или националном феномену, и да је утолико важније да му се тако и не приступа. Када су феминистичке теоретичарке током другог таласа феминизма употребиле појам рода да би оспориле природност дихотомије мушко–женско, као и тезу да је род одређен биолошким полом, оне су у систему рода или родних односа виделе друштвено конструисану хијерархију која не искључује/дискриминише/маргинализује само жене већ и читав низ других друштвених група који се или не уклапају у норме које су увек резултат одређених културних, друштвених и историјских околности и знања, или не желе да им се оне намећу. У овом тексту смо показале како се појам рода отргао од борбе за родну једнакост и равноправност, борбе за друго и другачије знање, савладавања читавог низа препрека у уласку језика родне равноправности у законодавство, јавни говор, школе и на универзитете, поставши симбол претње за друштво, нацију и породицу. Сматрамо да је концептуализација антиродних дискурса и политика преко идеје контрапокрета потентна: не само за разумевање транснационалног карактера антиродних тенденција, већ и за промишљање последица које оне имају за шире разумевање питања рода, сексуалности, људских и мањинских права, родне равноправности на локалном, националном, али и на транснационалном плану.

ЛИТЕРАТУРА

- Alternative für Deutschland. 2013–2019. *Grundsatzprogramm der Alternative für Deutschland*. <https://www.afd.de/grundsatzprogramm/#langversion>. Датум приступа: 20. децембар 2019.
- Антонијевић, Зорана. 2016. „Државни феминизам у Србији – институционализација феминистичких политика и пракси.“ *Социологија* LVIII (3): 350–371.

- Антонијевић, Зорана. 2018. „Производња знања и јавне политике у Србији: за и против уродњавања.“ *Социологија* LX (1): 299–312.
- Антонић, Слободан. 2011. *Изазови радикалној феминизма*. Београд: Службени гласник.
- Archer, Nandini, and Claire Provost. 2019. „Revealed: Dozens of European Politicians Linked to US 'Incubator for Extremism.'“ *Open Democracy*, Marh 27. <https://www.opendemocracy.net/en/5050/revealed-dozens-of-european-politicians-linked-to-us-incubator-for-extremism/> Датум приступа: 20. децембар 2019.
- Bolzendahl, Catherine, and Ksenia Gracheva. 2018. „Rejecting the West? Homonegative Attitudes and Political Orientations in Contemporary Eastern Europe.“ *European Journal of Gender and Politics* 1 (3): 345–366.
- Боровић, Борислав. 2018. „Шта доноси Истанбулска конвенција?“ *Видовдан*, 27. март. <https://vidovdan.org/aktuelno/borislav-borovic-sta-donosi-istanbulska-konvencija/> Датум приступа: 15. децембар 2019.
- Bracke, Sarah and David Paternotte. 2016. „Unpacking the Sin of Gender.“ *Religion and Gender* 6 (2): 143–154.
- Von Redecker, Eva. 2016. „Anti-Genderismus and the Right-wing Hegemony.“ *Radical Philosophy* 198 (July/Aug): 2–7.
- Vox España. 2018. *100 Medidas*. Vox España. <https://www.voxespana.es/noticias/100-medidas-urgentes-de-vox-para-espana-20181006>
- Graff, Agnieszka, and Elżbieta Korolczuk. 2017. „Towards an Illiberal Future: Anti-Genderism and Anti-Globalization.“ *Global Dialogue* 7 (1). <http://globaldialogue.isa-sociology.org/towards-an-illiberal-future-anti-genderism-and-anti-globalization>. Датум приступа: 20. децембар 2019.
- Graff, Agnieszka, and Elżbieta Korolczuk. 2018. „Gender as 'Ebola from Brussels': The Anticolonial Frame and the Rise of Illiberal Populism.“ *Signs: Journal of Women and Culture in Society* 43 (4): 797–821.
- Grzebalska Weronika, Eszter Kováts, and Andrea Pető. 2017. „Gender as Symbolic Glue: How 'Gender' Became an Umbrella Term for the Rejection of the (Neo)liberal Order.“ *Political Critique*, January 13. <http://politicalcritique.org/long-read/2017/gender-as-symbolic-glue-how-gender-became-an-umbrella-term-for-the-rejection-of-the-neoliberal-order/> Датум приступа: 15. децембар 2019.
- Guardian. 2019. „Spain's Far-right Vox Blocks Violence against Women Declaration.“ *Guardian*, November 25. <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/25/spains-far-right-vox-blocks-violence-against-women-declaration>. Датум приступа: 30. новембар 2019.
- Derichs, Claudia. 2014. „Women's Movements and Countermovements: The Quest for Gender Equality in Southeast Asia and the Middle East.“ In *Women's Movements and Countermovements: The Quest for Gender Equality in Southeast Asia and the Middle East*, edited by Claudia Derichs in cooperation with Dana Fennert, 1–9. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Deutsche Welle. 2019. „Novi desničari pri Evropskom parlamentu.“ *Deutsche Welle*, 14. јун. <https://www.dw.com/bs/novi-desnici-pri-evropskom-parlamentu/a-49191782>. Датум приступа: 15. децембар 2019.
- Дрезгић, Рада. 2010. „Бела кућа“ међу „Србима“. Београд: ИФДТ и Албатрос плус.

- Духачек, Даша. 2019. „Изазови у праксама институционализације и извођења женских студија“. У *Родна равноправност у високом образовању*, уредиле Драгица Вујадиновић и Зорана Антонијевић, 223–234. Нови Сад: Академска књига.
- Ђурковић, Миша. 2019. „Абортус је легализовано убиство.“ *Полиџика*, 26. новембар.
- Живковић, Ивица. 2019. „Православна идеологија васпитања.“ *Теологија.нет*, 1. децембар. http://teologija.net/pravoslavna-ideologijavaspitanja/?fbclid=IwAR0VKA Fy9O0n83GUZWNkv2a_fE1PZR9o_CawLW0mrSiUE72bAWgTQgE4zP4. Датум приступа: 20. децембар 2019.
- Zaharijević, Adriana. 2018. „Habemus Gender: Serbian Case“, *Feministika/феминистика* 1. <http://feministika.net/habemus-gender-the-serbian-case/>. Датум приступа: 20. децембар 2019.
- Захаријевић, Адриана. 2019. „Спаљивање у 21. веку: шта стоји иза 'родне идеологије'?“ *Култура* 163: 28–45.
- Zsubori, Anna. 2018. „Gender Studies Banned at University – The Hungarian Government Latest Attack on Equality.“ *The Conversation*, October 9. <https://theconversation.com/gender-studies-banned-at-university-the-hungarian-governments-latest-attack-on-equality-103150>. Датум приступа: 15. децембар 2019.
- Јарић, Исидора. 2019. „Јавни и скривени курикулуми родних студија у Србији (1978–2018) и њихово интегрисање у систем високог образовања.“ У *Родна равноправност у високом образовању*, уредиле Драгица Вујадиновић и Зорана Антонијевић, 235–250. Нови Сад: Академска књига.
- Каома, Каруа. 2016. „The Vatican Anti-Gender Theory and Sexual Politics: An African Response.“ *Religion and Gender* 6 (2): 282–292.
- Korolczuk, Elżbieta. 2015. „The War on Gender' from a Transnational Perspective – Lessons for Feminist Strategising.“ In *Anti-gender Movements on the Rise? Strategising for Gender Equality in Central and Eastern Europe*, edited by the Heinrich Böll Foundation, 43–53. Berlin: Heinrich Böll Foundation.
- Kuhar, Roman, and David Patternote, eds. 2017. *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. London and New York: Rowman and Littlefield.
- Le Bars, Stéphanie. 2011. „Après l'introduction de la théorie du genre dans les manuels scolaires, l'Église catholique organise la riposte.“ *Le Monde*, 10 septembre. https://www.lemonde.fr/societe/article/2011/09/10/apres-l-introduction-de-la-theorie-du-genre-dans-les-manuels-scolaires-l-eglise-catholique-organise-la-riposte_1570326_3224.html. Датум приступа: 15. децембар 2019.
- Лончаревић, Катарина. 2018. „Стварање простора за феминистичку теорију у научној периодици у Србији: часописи *Женске студије* и *Генеро*.“ У *Феминистички часописи у Србији: теорија, активизам и уметничке праксе у 1990-им и 2000-им*, уредиле Биљана Дојчиновић и Ана Коларић, 185–205. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- Лукић, Јасмина. 2018. „Женске/родне студије и проблеми дисциплинизације: улога часописа.“ У *Феминистички часописи у Србији: теорија, активизам и уметничке праксе у 1990-им и 2000-им*, уредиле Биљана Дојчиновић и Ана Коларић, 143–163. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- Özkazanç, Alev. 2019. „The New Episode of Anti-gender Politics in Turkey.“ *Engenderings* LSE, May 20. <https://blogs.lse.ac.uk/gender/2019/05/20/new-episode-anti-gender-turkey/>. Датум приступа: 30. новембар 2019.

- Petó, Andrea. 2015. „Anti-Gender’ Mobilisational Discourse of Conservative and far right parties as a challenge for progressive politics.“ In *Gender as Symbolic Glue*, edited by Eszter Kováts and Maari Põim, 126–131. Budapest: Friedrich Ebert Stiftung.
- Petó, Andrea. 2018. „Attack on Freedom of Education in Hungary: The Case of Gender Studies.“ *Engenderings*, September 24. <https://blogs.lse.ac.uk/gender/2018/09/24/attack-on-freedom-of-education-in-hungary-the-case-of-gender-studies/>
- Posse de Jair Bolsonaro. 2019. „Bolsonaro fala em combater ideologia de gênero; veja íntegra do discurso.“ 1/1/19. UOL Brasil. <https://noticias.uol.com.br/politica/ultimas-noticias/2019/01/01/bolsonaro-fala-em-combater-ideologia-de-genero-veja-integra-do-discurso.htm?cmpid=copiaecola>. Датум приступа: 15. децембар 2019.
- Schulze-Eisentraut, Harald, und Alexander Ulfig, hrsg. 2019. *Gender Studies – Wissenschaft oder Ideologie?* Baden-Baden: DWV.
- Tsimitakis, Matthaios. 2019. „The Adults are Back in Charge of Greece. And They are Really Right-Wing.“ *The New York Times*, August 5. https://www.nytimes.com/2019/08/05/opinion/mitsotakis-greece-election.html?fbclid=IwAR1cxvrnpKMbUS_7YjjU17Fr4bd-umnbzLLca9dqqw1TU5-NcGwGlbttugE. Датум приступа: 30. новембар 2019.
- Fadaee, Simin. 2014. „Social Movements, Countermovements, and Their Dynamic Interplay.“ In *Women’s Movements and Countermovements: The Quest for Gender Equality in Southeast Asia and the Middle East*, edited by Claudia Derichs in cooperation with Dana Fennert, 9–26. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing
- Fatić, Aleksandar. 2018. „Why Marx was Right After All.“ *aleksandarfatic.net*, May 22. <http://aleksandarfatic.net/page/2/>. Датум приступа: 10. децембар 2019.
- Fassin, Éric. 2016. „Gender and the Problem of Universals. Catholic Mobilizations and Sexual Democracy in France.“ *Religion & Gender* 6 (2): 173–186.
- Hovhannisyan, Siran. 2019. „Anti-Genderism in the Non-West: Looking from the Other Side.“ *Engenderings* LSE, January 3. <https://blogs.lse.ac.uk/gender/2019/01/03/anti-genderism-in-the-non-west-looking-from-the-other-side/>. Датум приступа: 15. децембар 2019.
- Congregation for Catholic Education. 2019. „*Male and Female He Created Them*“. *Towards a Path of Dialogue on the Question of Gender Theory in Education*. Vatican City.
- Corredor, Elizabeth S. 2019. „Unpacking ‘Gender Ideology’ and the Global Right’s Antigender Countermovement.“ *Signs: Journal of Women and Culture in Society* 44 (3): 613–638.
- Шнырова, Ольга. 2018. „This Dangerous Word ‘Gender’: The Development of Gender Studies in Russia.“ Paper delivered at RINGS conference *The State of the Art of Feminist and Gender Studies: Convergences, Divergences and Plurality of Views*. https://www.academia.edu/37649091/This_dangerous_word_gender_the_development_of_gender_studies_in_Russia. Датум приступа: 20. децембар 2019.
- World Congress of Families. 2019. World Congress of Families XIII, 29–31 March 2019. <https://wcfverona.org/>. Датум приступа: 30. новембар 2019.

Adriana Zaharijević, Katarina Lončarević

GENDER AND IDEOLOGY:
ON AN INSSURECTION AGAINST EQUALITY

S u m m a r y

During the last decade the notion of *gender* (in gender equality, gender mainstreaming, theory & studies) increasingly began to figure as a threat to the 'common man', family, nation and the state – despite the fact that gender equality has not been fully reached anywhere in the world. Gender functions as a 'symbolic glue' or an obscure source for divergent, and at times contradictory grievances. Although anti-gender discourses tend to present them as particular to a given nation, the trend is pointedly international. The paper demonstrates that anti-gender discourses belong to an arsenal of right-wing populist political tools aimed at dismantling democracy, equality and attained liberties. We focus on various cases, Serbian among them. Our aim is to discern the discursive patterns that frame anti-gender attitudes, and to show that the context in which they appear replicates itself in different national settings.

Keywords: gender, gender ideology, family, nation, values, equality, counter-movements